

رسانه الکترونیکی و کپی‌رایت در فضای اینترنت

سید محمد موسوی

دکتری تخصصی علوم ارتباطات اجتماعی،

پژوهشگر و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان، اصفهان، ایران

Dr.mousavi2017@gmail.com

چکیده

بررسی تأثیرگذاری رسانه الکترونیکی بر حقوق مالکیت معنوی و امکان حمایت از این حقوق در فضای اینترنت نیاز به پاسخگویی به این پرسش‌های اساسی را مطرح می‌کند که؛ رسانه الکترونیکی چه تأثیرگذاری بر حقوق مرتبط با مالکیت معنوی دارد؟ همچنین پرسش‌های دیگری نیز مطرح است اینکه آیا نظام سنتی حمایت از مالکیت معنوی قابل تسری به نقض این حقوق در اینترنت نیز هست؟ نظام حقوق ملی و بین‌المللی چه راه کارهایی برای حمایت از این حقوق ارائه می‌نمایند؟ با استفاده از روش توصیفی و تحلیل و با بهره‌گیری از ابزار کتابخانه‌ای یافته‌های تحقیق بیانگر این است که موضوع نقض حقوق مالکیت معنوی در رسانه الکترونیکی به طور روزافزونی اهمیت یافته است، زیرا با ظهور رسانه الکترونیکی، انقلابی در زمینه انتشار اطلاعات ایجاد گردیده است. به دلیل جایگزینی آثار الکترونیکی با اشکال سنتی چاپ و نشر کتاب، امکان بازتولید، کپی برداری، اقتباس و انتشار اطلاعات به طور گسترده‌ای فراهم گردیده است. اینترنت باعث گردیده که کشف موارد نقض مالکیت معنوی بسیار دشوار باشد، زیرا در اغلب موارد، نقض این حقوق از سوی اشخاصی صورت می‌گیرد که نمی‌توان آنها را شناسایی کرد.

کلمات کلیدی: رسانه الکترونیکی، مالکیت معنوی، اینترنت، کپی‌رایت

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۳/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۳

حقوق مالکیت معنوی در معنای وسیع کلمه عبارت است از حقوق ناشی از آفرینش ها و خلاقیت های فکری در زمینه های علمی، صنعتی، ادبی، و هنری. در تعریف حق معنوی گفته شده: حق معنوی، حقی است غیر مادی که قانونگذار به پدیدآورنده یک اثر فکری و هنری اعطا می نماید؛ حقی که از دوام و پیوستگی با شخصیت پدیدآورنده برخوردار است و برای او مزیت هایی را به همراه می آورد (هلفر^۱، ۲۰۰۳).

به طور خلاصه می توان گفت مالکیت معنوی حقی است که افراد نسبت به خلاقیت های ذهنی خود دارند. این حق انحصار استفاده از یک اثر را برای مدت معنی به پدیدآورنده آن اعطا می کند (سازمان مالکیت معنوی^۲، ۲۰۲۱). در حال حاضر در قوانین کشورهای مختلف و معاهدات بین المللی وجود چنین حقی را به رسمیت شناخته شده و از آن حمایت می گردد (انصاری، ۱۳۹۳).

در حال حاضر اینترنت ابزاری است که از مرزهای ملی دولت ها فراتر رفته است که موجب بروز انقلاب در زمینه تولید و انتشار اطلاعات گردیده است. این وضعیت بحث هایی را در ارتباط با طرح دعاوی مربوط به نقض مالکیت معنوی از جمله بحث صلاحیت محلی محاکم ایجاد نموده است. ظهور رسانه های الکترونیکی نقض حقوق مالکیت معنوی را تسهیل و توسعه داده است (ماستروروکو و مینالی، ۲۰۱۸). از این رو ضرورت دارد که قوانین ملی و بین المللی مرتبط با حمایت از مالکیت معنوی مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد (خسروی و زمانه قدیم، ۱۳۹۵).

از دیدگاه توماس جفرسون اینکه اختراع یا ابداع نمی تواند موضوع مالکیت قرار گیرد را نمی توان در جهان متمدن پذیرفت (انصاری باقر، ۱۳۹۵). قانون اساسی ایالات متحده آمریکا حاوی مقرراتی است که به مخترعین و یا ابداع کنندگان، اختیار استفاده انحصاری از دستاوردهای خود را می دهد (اسمیت^۳، ۲۰۱۸).

مالکیت معنوی را می توان به عنوان ابداعات ذهن بشر تعریف کرد. علت توسعه حقوق مالکیت معنوی، در مرحله آغازین خود، ایجاد انگیزه کافی جهت ترغیب اختراع و ابداع آثار و تولیدات جدید بود. در زمان حاضر کشورها مختلف، حمایت های متعددی را به جهت تضمین حقوق

¹ Helfer

² WIPO: World Intellectual Property Organization.

³ Smith

مخترعان و پدیدآوردگان آثار علمی و ادبی مقرر داشته اند (موسی زاده و مصطفی زاده، ۱۳۹۱؛ آلباران^۱، ۲۰۰۴).

کشورها با پیش بینی حق کپی‌رایت در قوانین خود، مقررات گذاری در زمینه علائم تجاری و حق اختراع بهره برداری غیرمجاز از ابداعات دیگران را محدود نموده اند. این اقدامات تا حدود زیادی توانسته موفقیت آمیز باشد. این حقوق، صاحبان حق مالکیت معنوی را ترغیب مینماید که اختراعات و ابداعات خود را بدون ترس از دست رفتن کنترل خود بر استفاده از آنها منتشر نمایند و در نتیجه به توسعه دانش و علم در یک جامعه کمک می کنند (مشهدی و محمدلو، ۱۳۹۵؛ پرات^۲، ۲۰۰۰).

به طور کلی فرض می شود که حقوق مالکیت معنوی به ترغیب فعالیت های ابداعی و نوآورانه کمک می کند و بازار اختصاصی از کالا و خدمات را ایجاد می نماید. (هیندو^۳، ۲۰۰۵) اما با ظهور رسانه الکترونیکی، کپی برداری آنچنان ساده و آسان گردید که نقض مالکیت معنوی به شکل گستردهای انجام می گیرد که در نتیجه حقوق مالکیت معنوی را بشدت تحت تاثیر قرار داد است.

پیشینه تحقیق

در دورانی که حقوق مالکیت معنوی برای نخستین بار مطرح گردید، رسانه الکترونیکی هنوز وجود نداشت. در زمان حاضر این ضرورت ایجاد گردیده که از نگهداری اطلاعات از طریق ابزارهای الکترونیکی حمایت گردد، با اینحال این مسئله مهم را نباید نادیده گرفت که اطلاعات بعد از اینکه به شکل الکترونیکی ذخیره گردد می تواند در سطح گسترده انتشار یابد (هلفر، ۲۰۰۳: ۲۷). اینترنت، نرم افزار، شیوه های مختلف تجارت الکترونیک و داده های الکترونیکی قلمروهای نسبتاً جدیدی هستند که مخترعین، توانسته اند محیط هایی را در آن ایجاد نمایند که اطلاعات در حجم زیاد وجود داشته و برای همه مردم در دسترس قرار گیرد. حقوق بشر و مالکیت معنوی، به عنوان دو حوزه حقوقی که در گذشته نسبت به یکدیگر بیگانه بودند در زمان حاضر به شکل قابل توجهی به الزم و ملزوم همدیگر تبدیل شده اند (نجات خواه، ۱۳۸۵). برای دهه ها این دو موضوع در دو حوزه جدا از هم توسعه یافته اند. اما در چند دهه اخیر، با توسعه استانداردهای بین المللی اقداماتی در جهت ترسیم یک نقشه

¹ Albarran

² Pratt

³ Hindo

جهت ارتباط دهی بین مالکیت معنوی از یک سوی و حقوق بشر از سوی دیگر آغاز شده است (اوکونور^۱، ۲۰۰۹).

نگرانی ها حقوق بشری، در برخی از زمینه ها در نتیجه توسعه حقوق مالکیت معنوی مورد تأکید قرار گرفته است. حوزه های حقوق بشر، در طیف وسیعی از موضوعات با حمایت از حقوق مالکیت معنوی تقابل دارد، که شامل آزادی بیان، سلامت عمومی، آموزش، حریم خصوصی، کشاورزی، انتقال تکنولوژی و حقوق مردمان است (خسروی و زمانه قدیم، ۱۳۹۵). همزمان، مخترعان و پدیدآورندگان آثار علمی و ادبی با تأکید بر احترام به حقوق مالکیت معنوی اصول حقوق بشر را برای حمایت و توسعه حقوق مالکیت معنوی مورد بازنگری قرار داده اند (اسمیت، ۲۰۱۸).

میثاق حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و اعلامیه جهانی حقوق بشر حق هرکس را نسبت به برخورداری از حمایت از علایق مادی و معنوی که از تولیدات علمی، ادبی یا هنری ناشی می گردد، را تضمین می کند. با ظهور فن آوری های ارتباطات اطلاعاتی، رابطه بین حقوق بشر و مالکیت معنوی اهمیت بیشتری یافت زیرا تعادل سنتی بین صاحبان حق مالکیت معنوی و کاربران اینترنت به نفع کاربران تا حدود زیادی نامتوازن گردیده است (سازمان مالکیت معنوی، ۲۰۲۱).

پاسخگویی به این پرسش اساسی است که رسانه الکترونیکی چه تأثیرگذاری بر حقوق مرتبط با مالکیت معنوی دارد؟ همچنین پرسش های دیگری نیز مطرح است اینکه آیا نظام سنتی حمایت از مالکیت معنوی قابل تسری به نقض این حقوق در اینترنت نیز هست؟ نظام حقوق ملی و بین الملل چه راهکارهایی برای حمایت از این حقوق ارائه می نمایند؟ به این منظور نخست مبانی نظری مالکیت معنوی بحث میگردد سپس تأثیرگذاری اینترنت بر این حقوق بررسی می گردد و در پایان رویه های عملی برای حمایت از این حقوق مطرح می شود.

پیشینه تحقیق در خصوص موضوع مقاله تحقیقات انجام گرفته است که مشابهتی با موضوع این تحقیق دارد. بر اساس بررسی های انجام شده، عوامل موثر بر حقوق مالکیت معنوی در حوزه کتب و نشریات در فضای مجازی در چند محور شناسایی شده است که عبارتند از: حوزه رسانه ای، حقوقی، فلسفی و فنی که لزوم سیاستگذاری مطلوب مسائل حقوق مالکیت معنوی، در این چهار حوزه احساس می شود (شفیعی و دهقان چناری ۱۳۸۹). در مطالعه دیگر تحت عنوان بررسی نقض مالکیت فکری در فضای مجازی نشان داده شد که شناسایی اصول و سازکارهای حقوق مالکیت فکری در فضای مجازی می تواند از نقض آن جلوگیری و با بالا

¹ O'Connor

بردن آگاهی استفاده کنندگان از قوانین در این زمینه منجر به کاهش رفتارهای مجرمانه در این خصوص شود (مقامی و عطاران، ۱۳۹۸). بنابراین امکان غلبه بر چالش های پیش روی مالکیت معنوی در فضای مجازی وجود دارد (ماستروروکو و مینالی^۱، ۲۰۱۸).

مفهوم مالکیت معنوی: حقوق مالکیت معنوی در معنای وسیع کلمه عبارت است از حقوق ناشی از آفرینش ها و خلاقیت های فکری در زمینه های علمی، صنعتی، ادبی، و هنری.

در تعریف حق معنوی گفته شده: حق معنوی، حقی است غیر مادی که قانون گذار به پدیدآورنده یک اثر فکری و هنری اعطا می نماید؛ حقی که از دوام و پیوستگی با شخصیت پدیدآورنده برخوردار است و برای او مزیت هایی را به همراه می آورد. به طور خلاصه می توان گفت مالکیت معنوی حقی است که افراد نسبت به خلاقیت های ذهنی خود دارند. این حق انحصار استفاده از یک اثر را برای مدت معنی به پدیدآورنده آن اعطا می کند. در حال حاضر در قوانین کشورهای مختلف و معاهدات بین المللی وجود چنین حقی را به رسمیت شناخته شده و از آن حمایت می گردد.

تئوری های مرتبط با مالکیت معنوی:

تئوری های مرتبط با مالکیت معنوی در توجیه وجود حق مالکیت معنوی تئوری های زیر ارائه شده است:

الف) تئوری «جان لاک^۲»: کار + طبیعت = دارایی؛ نخستین دیدگاه در توجیه مالکیت معنوی دیدگاه لاک است. «لاک» وضعیت طبیعی را تصور می کند که در آن کالا یا شیء خدادادی است که تحت مالکیت مشترک نگهداری می گردد. خداوند این نعمت را به انسان برای لذت او اهدا کرده است اما انسان در وضعیت طبیعی خود نمی تواند از این کالاها کامیاب گردد. افراد باید این کالاها را به دارایی خصوصی از طریق کار بر روی آنها تبدیل نمایند. کار باعث ایجاد ارزش افزوده کالاها می گردد زیرا این امکان را فراهم می آورد که بشر بتواند از آن استفاده نماید. لاک معتقد است که در وضعیت اولیه کالاها بدون مدعی به اندازه کافی وجود دارد در نتیجه هر کس می تواند اشیاء حاصل کار خود را تصاحب نماید بدون آنکه تعدی نسبت به کالاها بی نماید که به وسیله دیگران تصاحب می گردد. طبیعت، همچنین محدودیت هایی را بر قابلیت های انسان در رابطه با این که هر شخص از طریق کار کردن به چه میزان می تواند دارایی تصاحب نماید، تحمیل می کند. استدلال لاک برای مالکیت را می توان به اینگونه ترتیب داد:

¹ Mastrorocco & Minale

² John Locke

- هرکس مالک کارخودش است.
- کار بدن و دستان فرد متعلق به خودش است.
- هرگاه فردی به وسیله کارش، شیء را از حالت طبیعی در آورد و آنرا قابل استفاده تر و مفیدتر به حال کند کار متعلق به خود را با آن شیء آمیخته است.
- بدین سان او با کارش مالی را که قبال عمومی بوده به خود اختصاص داده و دیگر متعلق حق دیگران نیست.

تئوری جان لاک در خصوص کار به عنوان دارایی را در صورتی که ایده های بشری را پدیده های خدادادی محسوب نمود که بدون نیاز به کار بشر ایجاد می گردند را نمی توان برای توجیه مالکیت معنوی به کار برد. برخی از نویسندگان با این فرض آغاز نموده اند که ایده ها همیشه یا در غالب موارد محصول کار می باشند. برای مثال پروفیسور داگلاس بیرد فرض می کند که باوجود اینکه یک شخص نمی تواند به طور فیزیکی مالکیت یک ایده را داشته و یا آنرا تصرف نماید، اما مالکیت بر ایده ها قابل توجیه است زیرا مردم این حق را دارند که از محصولات کار خود، حتی هنگامی که کار جنبه فکری دارد، بهره مند شوند. او معتقد است که بزرگترین ضعف این استدلال این است که دیگران همچنین نیاز به دسترسی آزاد به افکار ما را دارند. با این حال، بیرد، هرگز این دیدگاه را مورد توجه قرار نداده که افکاری که تولید می شوند ممکن است مستلزم انجام کاری نباشد. شرح طرفداران لاک از مالکیت معنوی جنبه های منطقی دارد: به نظر می رسد که گویی مردم برای تولید یک اندیشه کار می کنند و اینکه ارزش این ایده ها- به ویژه به این دلیل که اجزای فیزیکی ندارد- منحصرأ مبتنی بر کارهای ذهنی فرد است.

ب) تئوری سود انگارانه در رابطه با مالکیت معنوی مکتب منفعت گرایی، سعادت را در لذت و منفعت جمعی را مالک اخلاق میداند؛ یعنی کاری که بیشترین لذت و منفعت را برای بیشترین افراد جامعه داشته باشد، خوب است.

تئوری های فلسفی که اساس و بنیان حمایت از کارهای سودمند-یعنی اختراعات فنی- را تشکیل می دهد، ماهیت سودانگارانه دارند. ارزش اجتماعی کارهای سودمند عمدتاً، اگرچه نه منحصرأ، در توانایی آنها در انجام وظایف یا برآوردن خواسته ها به شکلی مؤثر یا با هزینه های کمتر نهفته است. بنابراین منطقی است که جامعه بخواهد از چنین آثاری در چارچوب یک نظام حکومتی حمایت نمایند که این خود مبتنی بر برداشتی سودمندگرایانه است. به علاوه اختراعات، فرآیندهای جدید، ماشین ها و تولیدات آثار هنری-به استثنای خلاقیت های هنری و ادبی- عموماً منفعت صرف شخصی برای مخترع ندارد. قانون اساسی ایالات متحده آمریکا به طور صریح شرایط اعطای اختیار به کنگره جهت تصویب قوانین مربوط به کپی رایت و ثبت

اختراع را مقرر داشته است که بر بنیادهای منفعت گرایانه مبتنی است. تئوری‌های اقتصادی، به ویژه از بعد منفعت گرایانه، چارچوب اساسی را برای تحلیل مالکیت معنوی ارائه می‌دهد. بعلاوه، دیدگاه سودانگاران با سایر اشکال مالکیت معنوی ارتباط دارد. قوانین مربوط به اسرار تجاری غالباً از آثار سودمند حمایت می‌کند. قوانین مربوط به علائم تجاری در زمینه تضمین این حقیقت است که مشتریان در بازار گمراه نگردند و از این‌رو به طور خاص برای تحلیل‌های اقتصادی جذابیت دارد. حتی قانون کپی‌رایت، که محدوده گسترده‌تری از علائق شخصی مخترعان در مقایسه با قوانین مربوط به حمایت از اختراعات را بیان می‌کند، ممکن است از به‌کارگیری استدلال منفعت گرایانه تا آن اندازه منتفع گردد که جامعه در آن محدوده خواهان تولید و انتشار آثار هنری و ادبی است.

بنابراین در تحلیل مالکیت معنوی بر مبنای شخصیت بر بعد اخلاقی و نه اقتصادی مالکیت معنوی تأکید می‌شود. این تحلیل در برابر توجیه مالکیت معنوی بر مبنای دلایل اقتصادی، یعنی تئوری کار و تئوری منفعت‌گرایی قرار دارد.

با بررسی سنت‌های مختلف در رابطه با مالکیت معنوی، اما دستیابی به یک نتیجه‌گیری یکسان، استدلال شده که حقوق مالکیت معنوی تبادل آزاد اندیشه در اینترنت را به مخاطره می‌اندازد و شرکت‌ها را قادر می‌سازد که کنترل انحصاری بر ابراز عقیده سیاسی و فرهنگی اعمال نمایند. این نگرانی را می‌توان به جای کنار گذاشتن قانون کپی‌رایت از طریق ترسیم مجدد این حق برطرف نمود. از دیدگاه کلی‌تر «والدرون»¹ خاطرنشان می‌کند که خودمختاری به عنوان یک آرمان مطلوب را می‌توان علیه و یا به نفع حقوق مالکیت معنوی به کار برد. مولفین می‌توانند ادعا نمایند که ابراز عقیده به شکل تمام عیار مستلزم این است که کنترل آنها بر استفاده و اقتباس از آثار خود است.

ث) تئوری‌های دموکراتیک قانون کپی‌رایت افراد جامعه را ترغیب می‌کند که دیدگاه‌های سیاسی خود را انتشار دهند اما در مقابل، مانع از انتشار آثار دیگران از طریق ممنوعیت کپی برداری از آثار دیگران می‌گردد. در دوران اولیه خود، حق کپی‌رایت به وسیله پادشاه انگلستان برای نظارت بر مطبوعات و سانسور عقایدی که موجب آشوب می‌شد (از طریق اعطای برخی امتیازات ویژه سلطنتی) استفاده می‌گردید.

با وجود اینکه کارکرد کپی‌رایت دیگر به طور مستقیم ارتباطی با سانسور ابراز عقاید سیاسی ندارد، اما این امکان را دارد که جریان آزاد اطلاعات را مختل نمایند. برخی انتقادات پست‌مدرنیستی از قوانین مالکیت معنوی را ارائه نموده‌اند، استدلال می‌کند که توسعه دامنه

¹ jeremy waldron

حمایت‌ها از مالکیت معنوی توانایی اشخاص به ابراز خود را محدود می‌نمایند. نتانل^۱ (۱۹۹۶) معتقد است که کپی‌رایت به شکل قابل توجهی نقش مهمی را در جوامع دموکراتیک مدرن، بازی می‌کند زیرا استفاده از فن‌آوریهای الکترونیکی انتشار عقاید را تسهیل نموده است. او استدلال می‌کند که تئوری‌های موجود در زمینه حق مالکیت معنوی می‌تواند اصول دموکراتیک بزرگتر را سست نماید و مدل جدیدی را برای تفسیر حق کپی‌رایت در عصر الکترونیکی شکل دهد که به دنبال ارتقاء جامعه مدنی دموکراتیک باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که ویژگی‌های اصلی زیر در رابطه با اینترنت و تأثیر آن بر حوزه فضای مجازی را می‌توان برشمرد:

الف) اینترنت و نقض مالکیت معنوی

اینترنت یکی از ابزارهای ارتباطاتی است که مرزها را نادیده گرفته یا، شاید به‌طور دقیقتر، اینترنت بر یک مبنای فرامرزی عمل می‌کند. احتمالاً کاربران اینترنت از این موضوع آگاه نیستند که با استفاده از اینترنت از مرزهای ملی فراتر می‌روند. پیش از ظهور اینترنت، موارد نقض مالکیت معنوی به‌طور معمول توسط دادگاه‌های ملی رسیدگی می‌شد. دادگاه‌ها به راحتی قادر بودند مکانی که در آن اثری بدون رعایت حق مولف منتشر یا چاپ شده، مکانی که کالای دارای مارک تجاری فروخته شده اند، و مکانی که اختراع دارای حق ثبت استفاده شده، را شناسایی نمایند. برای نمونه در این موارد نقض مالکیت معنوی در مکانی روی می‌دهد که نسخه چاپی یا محصولات در آن توزیع می‌گردید، نمایش زنده در آن انجام می‌گرفت یا کارخانه در آن تأسیس می‌گردید.

از دهه ۱۹۹۰ حقوق مالکیت معنوی با چالش‌های جدیدی روبرو گردید: برای نمونه مرزهای ملی اهمیت خود را در نتیجه پیدایش اشکال فن‌آوری جدید از جمله رسانه الکترونیکی از دست داده است.

همانطور که یکی از مولفین، اخیراً خاطر نشان کرده، مفاهیم سنتی صلاحیت و حکمرانی چند وجهی است: نخست هنگامی که اشخاص در اینترنت حضور دارند، این اشخاص همزمان در همه جا حضور دارند و همچنین هیچ مکانی شخص نیز ندارند. حضور در همه جا شاید یکی از خصیصه‌های بارز این فن‌آوری‌های جدید باشد.

ب) ماهیت الکترونیکی مالکیت فکری

اینترنت و فناوری‌های دیجیتال واقعیت جدیدی را، به ویژه در ارتباط با حق کپی‌رایت همراه با مزایا و معایب ایجاد کرده اند. از یک سو، اینترنت فرصت‌های جدیدی را برای بازاریابی

¹ Netanel

ایجاد کرده است. به این صورت که مولفین می توانند نتایج تحقیقات خود را به طور آزادانه به مشتریان خود عرضه نمایند، در نتیجه زمان بین ایجاد و توزیع کاهش می یابد. اما از سوی دیگر، مولفین در معرض خطرات بیشتری از جهت کپی برداری غیرقانونی، اقتباس و سرقت در مقایسه با رسانه های سنتی قرار دارند. در واقع، عصر دیجیتال، نحوه تعامل کاربران با محصولات مالکیت فکری (فیلم، بازی، موسیقی و کتابه ای الکترونیکی) را تغییر داده است. تا زمان اخیر، مصرف کنندگان مجبور بودند که از مغازه یا دلالان برای خرید کتاب استفاده کنند. اکنون می توانید با کل یک روی یک دکمه به طور مستقیم روی رایانه ها، تلفن های هوشمند و لپتاپ های خود، همین محتوا را بارگیری کنید. فن آوری، همچنین این امکان را فراهم آورده که کلیه اطلاعات (متن، تصاویر، ویدیو، فایل های شنیداری، موزیک و یا نرم افزار) در قالب الکترونیکی، ضبط و انتقال یابد. دیجیتالی شدن کارها به فرآیندی اطلاق می گردد، در قالب بایت و بیت ها می گردد که از طریق رایانه قابل خواندن است. این اطلاعات را می توان از طریق شبکه انتقال داد، که این قابلیت را ایجاد کرده که آثار تولیدی در کلیه اقسام خود را بتوان به شیوه بسیار کارآمد در اینترنت انتقال داد. هنگامی که یک اثر، الکترونیکی می شود، آن را می توان به آسانی و با سرعت، بدون آن که کیفیت اثر از بین برود ذخیره، اصلاح یا بازتولید نمود، درحقیقت، باید این واقعیت را تصدیق کرد که پیشرفت های تکنولوژیکی نقش مهمی در افزایش دسترسی به محتویات الکترونیکی برای کاربران اینترنتی دارد.

ج) درجه نقض مالکیت معنوی در فضای سایبری

در بسیاری از موارد، نقض حقوق مالکیت معنوی در اینترنت تفاوتی با اشکال سنتی نقض مالکیت معنوی ندارد، اما سرعت و پیچیدگی که با آن نقض مالکیت معنوی صورت می گیرد، متفاوت است. به عنوان مثال، با پیشرفت ارتباطات تلفن همراه نسل چهارم، محتوای دیجیتالی می تواند در عرض چند ثانیه و بدون تفاوت قابل توجهی در کیفیت، به شبکه های موبایل تحویل داده شود.

درحقیقت، تحقیقی که در این رابطه انجام گرفته نشان می دهد که ۳۸ درصد از پاسخ دهندگان مرتکب نقض حقوق مالکیت معنوی از طریق اینترنت شده اند. ارزیابی واقعی از میزان نقض حقوق مالکیت معنوی از طریق اینترنت دشوار است. شکی وجود ندارد که دستبرده های گسترده ای نسبت به مالکیت معنوی در فضای سایبری روی می دهد، اما اطلاعات موثق در این رابطه بسیار محدود است. به طوریکه در رابطه با دستبرد آنلاین، میزان آن مبهم و روش انجام تحقیقات در این زمینه نیز چندان مشخص نیست. با این حال، گزارش های متعدد و مطالعات موردی وجود دارد و نیز اقدامات متعددی صورت گرفته که میزان بسیار گسترده ای از نقض مالکیت معنوی در اینترنت را نشان می دهد. به عنوان مثال،

بررسی جهانی نرم افزار نشان می‌دهد که ۴۳ درصد از نرم افزارهای نصب شده در رایانه های شخصی در سراسر جهان در سال ۲۰۱۳ به درستی مجوز دریافت نکرده اند. به علاوه، گزارش‌های آژانس های اجرای قانون بریتانیا افزایش در میزان نقض مالکیت معنوی در اینترنت در چند سال اخیر را برجسته می‌کند. برای مثال، در تحقیقاتی که در طی سال‌های انجام گرفت، صنعت ضبط موسیقی بریتانیا بیش از ۱۰,۰۰۰,۰۰۰ جستجو در سایت گوگل را که کاربران اینترنتی را به سمت کپی غیرقانونی از موسیقی راهنمایی می‌کرد حذف نمود؛ انجمن نشر ۲۲۳ مورد وبسایت را که حاوی بیش از ۵,۰۰۰,۰۰۰ کتاب الکترونیکی بود، را برداشت. بنابراین، نقض حقوق مالکیت معنوی در اینترنت نه تنها تاثیر مستقیمی بر سرمایه‌گذاری در بخش ابداع و اختراع دارد، بلکه همچنین تأثیری اقتصادی بر جامعه در کلیت خود دارد. از حمایت های رازداری تجاری، یک شخص باید اقداماتی جهت تحمیل روابط محرمانه بر کسانی که به این اسرار دسترسی دارند، انجام دهد. در یک صنعت سیال آزاد مانند تجارت نرم افزارهای رایانه‌ای این امر بسیار دشوار است. در رابطه با نرم افزارهای رایانه‌ای توجهات نخست به اشکال سنتی حمایت از حقوق مالکیت معنوی، یعنی حق اختراع و حق چاپ معطوف گردید. با این حال حمایت از نرم افزارهای رایانه‌ای در شکل حق بر اختراع در بسیاری از موارد معیار لازم برای ثبت یک اثر به عنوان اختراع را ندارد. همچنین، برای اینکه یک نرم افزار به عنوان یک اختراع قابل ثبت باشد نباید علنی گردد. رعایت این شرط یک لازم دشواری است. به علاوه، حمایت در قالب حق بر اختراع، مستلزم بررسی های نسبتاً طولانی از سوی اداره متولی ثبت اختراع قبل از پیدایش هرگونه حقی است و بنابراین راه حل مطلوبی جهت برخورد با نقض حق کپی‌رایت یک برنامه که می‌تواند به سرعت در بازار تکثیر گردد، نیست (لاداس و پری، ۲۰۰۵). در مواردی که یک برنامه رایانه به منظور انتشار به طور فیزیکی چاپ می‌رود ایرادی از جهت حمایت از حق مالکیت معنوی ایجاد نمی‌گردد. اما مسئله ای که دادگاه ها با آن درگیر هستند این است که آیا قانون کپی‌رایت را می‌توان برای پوشش برنامه‌هایی توسعه داد که صرفاً در شکل الکترونیکی و یا مغناطیسی وجود دارند یا بر روی یک تراشه ذخیره می‌گردد.

در دعوای شرکت سگا علیه ریچاردس دادگاه معتقد بود که به موجب مقررات موجود در زمینه آثار ادبی در قانون کپی‌رایت، حق کپی‌رایت در کد برنامه مونتاژ یک بازی و ویدیویی وجود دارد و کد ماشینی که از این برنامه گرفته شده نوعی بازتولید و یا اقتباس از برنامه رایانه‌ای است (سگا، ۱۹۹۲). همچنین در ایالات متحده آمریکا در دعوای شرکت رایانه‌ای اپل، علیه شرکت رایانه‌ای فرانکلین این عقیده به صراحت بیان گردید که قانونی جهت تسری حمایت های کپی‌رایت به سیستم عامل رایانه ضرورت دارد.

در ایران، ماده ۲ قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ به صراحت حمایتی از نرم افزارهای رایانه‌ای به عمل نیامده است. اما به نظر می‌رسد که این عبارت در بند ۱۱ ماده ۲ که مقرر می‌دارد: «اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد» را می‌توان به حمایت از نرم افزارهای رایانه‌ای نیز تسری داد. با این حال ضرورت دارد که این قانون مورد بازنگری قرار گیرد و نرم افزارهای رایانه‌ای به صراحت مشمول حق کپی‌رایت قرار گیرند

نتیجه‌گیری

ظهور اینترنت و فن‌آوریهای جدید، موجب تحول در بحث چاپ و انتشار اطلاعات گردیده است. در کنار وسایل سنتی چاپ و نشر، رسانه‌های الکترونیکی نیز ظهور یافته‌اند که در نتیجه سرعت چاپ و انتشار اطلاعات را توسعه داده‌اند. پیچیدگی ارتباطات الکترونیکی از آن‌رو است که تکنولوژی‌های ارتباطی باعث گردیده که اطلاعات با سرعت بیشتری و به شکل کاملتری در دسترس قرار گیرد اما همچنین این قابلیت نیز ایجاد نموده که تعادل بین منابع عمومی و خصوصی را از بین ببرد. درحقیقت تکامل حقوق مربوط به مالکیت معنوی باعث پیدایش اقسام جدیدی از حقوق گردید که بسیاری از این حقوق می‌تواند در نتیجه ظهور اینترنت در خطر قرار گیرد. اینترنت این امکان را فراهم کرده که مردم به سادگی آثار دیگران را بدون اجازه، کپی برداری و یا بازتولید نمایند.

بنابراین حمایت از حق مالکیت معنوی برای اطمینان از اینکه تنها مالک بتواند از نتایج حاصل از تولیدات فکری خود استفاده نماید اهمیت دارد. توسعه رسانه‌های اجتماعی همچنین نگرانی‌های گسترده‌ای را در ارتباط با نقض حق مالکیت معنوی ایجاد کرده است زیرا این امکان را به کاربران می‌دهد که محتوایی را که به آنها تعلق ندارند را بدون رعایت حق مالکیت معنوی به اشتراک گذارند. متأسفانه قوانین مرتبط با حمایت از مالکیت معنوی متناسب با این تحولات توسعه نیافته است. از این‌رو ضرورت دارد که قوانین جدیدی برای مقابله با این مشکلات در سطح ملی و بین‌المللی تصویب گردد.

منابع

- انصاری باقر، محمد. (۱۳۹۳). حقوق حریم خصوصی (چاپ چهارم). تهران: سمت.
- انصاری باقر، محمد. (۱۳۹۵). حقوق ارتباط جمعی (چاپ هشتم). تهران: سمت.
- خسروی، حسن و زمانه قدیم، نوید باقری حامد، یوسف. (۱۳۹۵). حق بر آزادی رسانه‌ها در پرتو آموزه‌های حقوق بشر. تخلق زیست، ۶(۲۱): ۱۳۵-۱۵۶.
- شفیعی، سمیه و دهقان چناری، حسن. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر حقوق مالکیت معنوی در حوزه کتب و نشریات در فضای مجازی: مطالعه‌ای در زمینه مسائل رسانه‌ای و سیاست‌ها در ایران. مطالعات اجتماعی، ۱۴(۱): ۸۳-۹۸.
- مشهدی، علی و محمدلو، سجاد. (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی مفهوم و معیار حق حریم خصوصی، رویکرد عرفی و فرهنگی. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲(۲۰): ۱۶۶-۱۲۵.
- موسی‌زاده، ابراهیم و مصطفی‌زاده، فهیم. (۱۳۹۱). نگاهی به مفهوم و مبانی حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی عرفی. بررسی‌های حقوق عمومی، ۲(۱): ۶۷-۴۵.
- مقامی، امیر و عطاران، نادیا. (۱۳۹۸). موازنه افشای حریم خصوصی خانوادگی چهره‌های مشهور در رسانه‌ها و آزادی بیان در رویه نهادهای قضایی. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۹۴(۲): ۳۱۱-۳۳۱.
- نجابت‌خواه، مرتضی. (۱۳۸۵). توهین به مقدسات دینی در حوزه آزادی رسانه‌ها در ایران، انگلستان و ایالات متحده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
- Albarran, A. B. (2004). Media economics. In J. D. Downing, D. McQuail, P. Schlesinger, & E. Wartella (Eds.), *The SAGE Handbook of Media Studies* (pp. 291-307). Sage Publications.
- Helfer, L. R. (2003). The role of the internet in the protection of intellectual property rights: A global perspective. *Journal of Intellectual Property Law*, 10(2), 27-54.
- Hindo, R. (2005). Intellectual property rights and the digital economy: A global perspective. *International Journal of Information Management*, 25(2), 171-182.
- Mastorocco, N., & Minale, L. (2018). News media and crime perceptions: Evidence from a natural experiment. *Journal of Public Economics*, 165, 230-255.
- Netanel, Neil W (1996). "Copyright and a Democratic Civil Society", 106 *Yale Law Journal*, 283-287
- O'Connor, J. (2009). Creative industries: A new direction? *International Journal of Cultural Policy*, 15(4), 387-402.

- Pratt, A. C. (2000). New media, the new economy and new spaces. *Geoforum*, 31(4), 425-436.
- Smith, A. (2018). Media, heritage, and the public: The role of intellectual property rights in cultural preservation and dissemination. *Heritage Science Journal*, 6(1), 1-12.
- Sega Enterprises Ltd. (1992). v. Accolade, Inc., 977 F.2d 1516 (9th Cir. 1992).
- WIPO (World Intellectual Property Organization). (2021). Understanding copyright and related rights: An introduction to copyright law and its implications for creators and users of creative works.

Electronic Media and Copyright in Cyberspace

Sayed Mohammad Mousavi

PhD in Social Communication Sciences,

Researcher and Lecturer in Islamic Azad University, Isfahan Branch,
Isfahan, Iran

Dr.mousavi2017@gmail.com

Abstract

Examining the impact of electronic media on intellectual property rights and the possibility of protecting these rights in cyberspace raises fundamental questions: What influence does electronic media have on rights related to intellectual property? Additionally, other questions arise, such as whether the traditional system of protecting intellectual property can be extended to violations of these rights on the internet. What strategies do national and international legal systems offer for the protection of these rights? Utilizing descriptive and analytical methods along with library research tools, the findings indicate that the issue of intellectual property rights violations in electronic media has gained increasing importance. The emergence of electronic media has revolutionized the dissemination of information. Due to the replacement of electronic works with traditional forms of printing and publishing, the possibilities for reproduction, copying, adaptation, and widespread dissemination of information have significantly increased. The internet has made it challenging to identify instances of intellectual property violations, as these infringements are often perpetrated by individuals who cannot be identified.

Keywords: Electronic media, Intellectual property, Internet, Copyright

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی